

БОСАНСКИ МУСЛИМАНИ И СРБИ – РАЗЛОЗИ НЕСПОРАЗУМА ОД 1918. ДО ДАНАС

Кључне ријечи:

Босански Муслимани, Срби, нација, Босна и Херцеговина, међународна заједница, политичке странке

Аутор:

*Владаца Тодоровић,
Факултет политичких
наука Универзитета
у Београду*

Кореспонденција:

vladicatodorovic72@gmail.com

Област:

Политикологија

DOI:

10.5937/politeia0-25206

Датум пријема чланка:

13.02.2020.

Датум прихватања чланка за објављивање:

11.06.2020.

Резиме

У раду смо се бавили политичким односима босанских Муслимана (од 1993. званично Бошњаци) и Срба у периоду дугом готово један век. Најпре у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца и Краљевини Југославији од 1918. до 1941, преко Другог светског рата од 1941. до 1945. затим у комунистичкој Југославији од 1945. до 1990, након распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, када Босна и Херцеговина постаје независна држава, до данашњих односа босанских Муслимана и Срба. Претпостављамо да је главни узрок неспоразума у томе што су босански Муслимани увек у историјским тренуцима напуштали Србе и тражили подршку других држава и народа за своје државотворне циљеве. Увек су у ратним ситуацијама били противници Срба и то у коалицијама са другим државама или народима. Како је од 1918. расла религиозност код босанских Муслимана, тако је расла и њихова бројност, како је расла бројност, појачавале су се претензије на српске територије, а тако је расло и интересовање за њих од стране великих сила, али и њихова политичка и војна подршка. Али, што је и посебно важно, како је расла бројност, тако се мењало политичко понашање босанских Муслимана и однос према држави. А када су постали већина у БиХ, желели су да Република БиХ постане и њихова национална држава.

УВОД

У раду смо истражили зашто су се догодили неспоразуми између босанских Муслимана и Срба у периоду од 1918. до данас.

Као што име државе Краљевина СХС из 1918. говори, босански Муслимани у то време нису признати као посебан народ. Већ су као и Македонци и Црногорци били сврстани у Србе. Како су се босански Муслимани све више конституисали као нација желели су и своју, посебну територијалну јединицу. А било је таквих предлога најчешће од стране хрватских политичара, који су предлагали преуређење државе, где је као једна од федералних јединица предложена и БиХ.

Истражили смо деловање странке Југословенска муслиманска организација која је представљала босанске Муслимане у заједничкој држави од почетка 1919. до 1941 (од 1935. део Југословенске радикалне заједнице) док је најјача српска странка у овом периоду била Народна радикална странка (од 1935. део Југословенске радикалне заједнице). Затим, бавили смо се политичким односима босанских Муслимана и Срба од почетка Другог светског рата на југословенским просторима и распада Краљевине Југославије, када босански Муслимани и БиХ постају део Независне државе Хрватске, преко формирања комунистичке Југославије, у којој је БиХ једна од шест федералних јединица, затим, временом распада Југославије, као и периодом након распада Југославије када је БиХ постала независна држава, све до данашњих политичких односа босанских Муслимана и Срба.

Како је растао значај религије у политици, повећавала се политичка

дистанца између босанских Муслимана и православних Срба. Посебно се у међународним односима погоршавао положај православних Срба, што се видело непосредно након распада СФРЈ 1992. Говоримо у корист босанских Муслимана, јер су Срби православци били бројчано мањи у односу на босанске Муслимане. Далеко је бројније муслиманско становништво и свакодневно се бројчано повећава. А Сједињене Америчке Државе, распадом Совјетског Савеза најјача светска сила, имају своје интересе у муслиманском свету, на чијој су страни у сукобима са немуслиманима, осим у неким изузецима.

Истражили смо политичко понашање босанских Муслимана у односу на Србе у заједничким државним облицима када су мањина, а онда и када су већина у односу на Србе. Истражили смо и политичко понашање Срба у односу на босанске Муслимане, када су већина и када су мањина у заједничкој држави.

Босански Муслимани у односу на Србе били су мањина у Краљевини СХС, Краљевини Југославији, и комунистичкој Југославији, дакле у периоду од 1918. до 1991. А у самој БиХ најпре мањина од 1918. до 1971. када званично по попису становништва постају релативна већина, а 2016. апсолутна већина становништва у БиХ, док су Срби били већина у односу на босанске Муслимане у периоду од 1918. до 1991, најпре у Краљевини СХС, затим у Краљевини Југославији, и комунистичкој Југославији. А у самој БиХ Срби су били већина од 1918. до 1971. а од 1971. до 1991. мањина у односу на босанске Муслимане у БиХ, као делу комунистичке Југославије, и у независној БиХ од 1992. до данас такође мањина.

У раду смо прогнозирали и будуће

политичке односе између два народа у БиХ.

Али, претходно смо истражили односе босанских Муслимана и Срба од 1906. до 1918, односно од времена формирања првих политичких странака БиХ, па до стварања Краљевине СХС.

БОСАНСКИ МУСЛИМАНИ И СРБИ ОД 1906. ДО 1918.

После 1907. стварају се српска и муслиманска партија, прва под вођством богатог трговца Глигорија Јефтанића, а друга под вођством истакнутог првака Али-бега Фирдуса. Те две партије, Муслиманска народна организација од марта и Српска народна организација од новембра 1907. покушавале су да се тајно споразумеју о заједничком циљу. Састанке су одржавали у Бањи „Кисељак“ или Славонском Броду кад су хтели да избегну босанске полицијске уходе. Турски историчар Бабуна 1996. наводи у документу из турских архива да су Муслимани добијали инструкције од турске владе да се споразумевају са српском страном, али да коначни потпис не стављају на папир. Две стране су се споразумеле узајамним уступцима. Срби су се одрекли решавања аграрног питања, а Муслимани прихватили српско име као своје (Екмећић, 2007: 333). Видимо да су босански Муслимани одржавали односе са властима у Турској. Религија је и у овом периоду одређивала политику босанских Муслимана.

Муслимански покрет све је више покушавао да наметне решавање аграрног питања као основног, а то га је нужно водило да пређе са верског и културног подручја на политичко. Још пре него што је аутономна борба окончана 1909,

ствара се муслиманска политичка организација са листом „Мусавет“ (Једнакост). Странка се формира тако што је једна група првака, под вођством угледног ливањског велепоседника Али бега Фирдуса одржала почетком децембра 1906. састанак у Славонском Броду и донела о томе закључак. Након тога је око 130.000 Муслимана изабрало месне народне одборе (милетски одбори), који су послали своје пуномоћнике на састанак у Будимпешту 11. марта 1907. Ту је створена „Муслиманска народна организација“. Циљ је организације био да даље води борбу за верску аутономију, решавање аграрног питања у муслиманску корист и одржавање окупационог статуса БиХ, са султановим суверенитетом над покрајинама (Екмећић, 1989, II: 593). Један од циљева била је борба за верску аутономију. Религију Муслимани увек стављају на врх приоритета.

„Српска народна организација“ створена је на Митровданској скупштини у Сарајеву 10-14. новембра 1907, када је 71 делегат изабрао главни одбор партије. Циљ организације била је борба за политичка права у покрајинама, демократизовање управе, давање целом јавном животу српски национални карактер, очување султановог суверенитета над окупираним подручјима и сарадња са муслиманским политичким покретом. Организација није захтевала решавање аграрног питања, а уместо тога се задовољавала заштитом сељачког поседа и усмеравањем економске миграције на унутрашњу колонизацију (Екмећић, 1989, II: 593).

Поред прве оснива се и друга муслиманска странка, која је имала другачију политику.

Поред главне муслиманске партије, која је представљала већину муслиманског

становништва, од 1908. покреће се и Муслиманска напредна странка под вођством Адем-аге Мешиха. Њен је циљ био да окупља муслиманску интелигенцију и да одгаја свест о Муслиманима као о аутохтоној заједници која има право да одлучује о судбини земље. Настојала је да помири дух ислама и европске културе, па је одатле захтевала да се арапска азбука призна као службено писмо за Муслимане, а друго службено писмо да буде латиница. У социјалном погледу захтевају очување беговског земљопоседа. Одбијали су признање аутономног статуса БиХ, као и њено прикључење Србији или Црној Гори. Циљ им је био „срдачни“ савез са католичким елементом“, при чему је одбијано признање хрватске националности за Муслимане (Екмећић, 1989, II: 594). Босански Муслимани у овом периоду имају фракције од којих неке теже сарадњи са Србима, а неке са Хрватима.

Дубоки корени ових муслиманских фракција, били су у скривеним напорима окупационих власти да разбију главну муслиманску странку, чији је јавни и тајни циљ била уска коалиција са главном српском странком (Екмећић, 1989, II: 594). Аустроугарска власт желела је да спречи сарадњу Муслимана и Срба.

У мостарској гимназији средином 1908. јавио се знатан покрет међу Муслиманима у корист српске идеје. Међу овдашњим национално освијештеним Муслиманима (Смајо Ђемаловић, Осман Ђикић итд.) родила се мисао о систематском раду на пропаганди српске народности међу млађим Муслиманима, особито интелигенцијом. То је био први јачи талас који је конституисао радикални омладински покрет „Млада Босна“ (Екмећић, 1989, II: 594-595).

Убрзо по формирању првих

странака босанских Муслимана и Срба, Аустроугарска 1908. проглашава анексију БиХ.

Муслимани су и том приликом показали више дисциплине према вођама и више владања собом. Срби су били много узбуђенији и почели су да критикују вођство своје организације. Једини миран излаз је био да се сазове српска народна скупштина у којој би народни представници заузели став према намерама бечке Владе (Stojanović, 2015: 99). Јасно је било да Влада неће дозволити држање те скупштине у БиХ. Позвани су стога народни представници да дођу у Славонски Брод, где би се, под заштитом Хрватско-српске коалиције можда ипак могла одржати скупштина. У Славонском Броду био је прави хаос. Скоро нико није хтео да верује у могућност анексије. У међувремену јавише да је цело вођство Муслиманске организације заједно са старим српским вођама Глигоријем и Војиславом Шолом прошло за Будимпешту, где су тад биле сазване аустријска и угарска делегација. У вези с тим чуше се разни гласови о могућности њиховог споразума с Бечом и Пештом. У кафани где је управа Организације покушала да одржи скупштину дошло је до таквог излива огорчења и противречности у предлозима да Управни одбор Српске народне организације није могао ни да стави предлог да се изабере нарочито изасланство које би отишло у Будимпешту. Сви представници су желели да иду у Будимпешту... Брзо су се договорили да дају један заједнички проглас против анексије (Stojanović, 2015: 100-101).

Прве политичке организације Муслимана и Срба формирају се око књижевних часописа, у којима се окупљају личности од којих ће се неке политички

ангажовати у наредном периоду.

Први број „Народа“ изашао је почетком 1907. Народова група, коју су звали мостарском и херцеговачком због претежног утицаја тих људи у њој, била је радикално-националистичка. Њој је припадао највећи део интелигенције целе земље, а водили су је Душан Васиљевић, др Никола Стојановић, др Урош Круљ. Уредници „Народа“ беху Васиљ Грђић и Ристо Радуловић, оба борбени националисти до сржи, а с њима су ишли и херцеговачки књижевници А. Шантић, С. Ђоровић и А. Шола. Од старијих вођа народовој групи био је пришао К. Кујунџић. Група „Отаџбине“ Петра Кочића, борбена, национална, врло активна, имала је и јасну социјалну ноту. Постојао је лист „Дан“, коме је био уредник песник и лекар др Лаза Димитријевић (Ћоровић, 2012: 44-45). Постојао је лист „Звоно“ који је покренула десно оријентисана група социјалиста. Лист је издавао Јово Шмитран, док је Данило Илић био један од важнијих сарадника (Гаџиновић, 2014: 166).

Програм обновљене „Отаџбине“ био је да БиХ треба да постане самостална управна област са свим обиљежјима државе, чувајући своју јединственост и историјско-политичку индивидуалност, те треба настојати да Сабору одговорна Влада постане извршилац споразумних одлука круне и народа без посредовања и контроле других влада. Све послове који се тичу искључиво БиХ треба да се искључиво рјешавају законима створеним у босанско-херцеговачком Сабору (Коџић, 2002: 363).

Владајући режим није благонаклоно гледао на међусобно приближавање два конфесионално различита народа и оснивањем часописа „Бошњак“ (1891-1910) са тврдом, десничарском муслиманском

струјом на челу, покушао је да унесе раздор и распири националну мржњу између Срба и Муслимана. С временом, муслиманска национална свест је, нарочито за време борбе за црквено-просветну аутономију у БиХ, постепено све више јачала, формирајући посебну муслиманску националну и културну матицу (Трајковић, 2006: 391). Стварање политичких партија на верској основи, доводило је у питање и даљу сарадњу српских и муслиманских првака, која постоји од почетка борбе за верску и просветну аутономију (Екмеџић, 1989, II: 596). Из борбе за верско-просветну аутономију развила се постепено и борба за праву политичку аутономију. Према уговору између муслиманских и православних старијих вођа циљ сарадње је, како каже прва тачка, био: „Срби православне и муслиманске вере обавезују се радити и сав народ позвати да на томе ради да БиХ добије своју самоуправу под врховном власти суверена Султана. Кад то буде, народ ће по својој слободној вољи уредити унутрашње стање земље и бирати гувернера наизменце једног муслимана и једног православног Србина“ (Ћоровић, 2012: 45-46). Два су крупна разлога који не дозвољавају да се српски и муслимански блок уједињава - решавање аграрног питања и каснији Балкански рат Србије против Турске. После покретања расправа о аграрном питању, водство Муслиманске народне организације је Земаљској влади понудило тајни споразум. Нудили су да у сабору не покрећу никакво питање („Action, Antrag, Vorlage), пре него се споразумеју са Владом. У замену су тражили, да Влада не подноси никакве законе који би били противни муслиманским интересима. Изричито су спомињали решавање аграрног питања (Екмеџић 1989, II: 619). Аустријска влада је, посебно иза 1912,

подржавала идеју о посебној бошњачкој нацији на Балкану (Екмеџић, 1989, II: 620). Власти су спречавале сарадњу али и подстицале поделе између Муслимана и Срба.

Представићемо етничку структуру БиХ у овом периоду.

По статистици из 1910. БиХ је имала 1.898.044 становника. Од тога 825.418 (43,49%) православних, 612.137 (32,25%) муслимана, 434.061 (22,87%) римокатолика, 11.868 (0,62%) Јевреја и 14.560 (0,77%) осталих (Гаџиновић, 2014: 44).

Док није сазрела свест о посебној нацији код Муслимана, они се у већини опредељују за припадност српској, а мање за припадност хрватској нацији.

Студент Шукрија Куртовић је 1914. објаснио да се радило о процесу друштвене промене у муслиманској заједници, која ће обухватити појединца, фамилију и друштво. Није препоручивао национализовање у хрватском духу, јер национални идентитет је тамо слаб „једва се могу запазити контуре, осјећа се само у омладини“... поводом изласка првог броја „Српске омладине“, чији је власник и уредник био Смаилага Ђемаловић, по свим средњим школама БиХ процветале су тајне револуционарне дружине (Екмеџић, 1989, II: 682).

Ристо Радуловић каже о Муслиманима: „Њихово политичко дјеловање мора да изгуби онај чисто вјерски значај, треба да се изједначе са средином у којој се налазе, т.ј. са Србима и Хрватима... они морају водити националну борбу коју Срби и Хрвати воде (Radulović, 1940: 119). Појединци су се опредељивали за Србе и Хрвате, али религија их је делила и од једних и од других и водила ка посебној нацији и територијалној јединици.

Без решавања аграрног питања

Монархија је морала рачунати на све отвореније непријатељство и све борбенији национализам српског народа, а суочавала се и с оштром опозицијом Муслимана. Настојећи да нађе средње решење, успоставила је формулу о факултативном откупу кметова, која је 1911. постала закон. Тиме је придобила Муслимане и искористила прилику да на том питању отворено разједини Србе (Гаџиновић, 2014: 46-47). Друштвена неједнакост у БиХ, коју је хабзбуршка власт свесно успоставила узрок је стварања разних политичких фракција код Срба на том простору, па се може рећи да је узрок револуционарне делатности Младе Босне (Гаџиновић, 2014: 48). Чланови Младе Босне били су припадници свих народа: Владимир Гађиновић, Гаврило Принцип, Мустафа Голубић, Мухамед Мехмедбашић, Иво Андрић, Тин Ујевић... (Гаџиновић, 2014: 476).

Против анексије уложили су протест вође православних и Муслимана у два маха. Најпре 7. септембра 1908. у једном мемоару предатом министру Буријану на Илици, а после у Будимпешти, 11. октобра после извршеног чина. Из Пеште је послата и једна посебна депутација, која је имала да у Паризу, Лодону и Петрограду изложи гледишта народне већине из БиХ. У тој депутацији налазили су се Душан Васиљевић, Атанасије Шола, Риста Радуловић и др Мурат Сарић. Устав за БиХ проглашен је 17. фебруара 1910. Први председник Сабора био је Али-бег Фирдус (Ћоровић, 2012: 49-50). Атанасије Шола је у периоду од 1912. до 1914. био председник посланичке групе окупљене око листа „Народ“ на Босанскохерцеговачком сабору. Енергично се залагао за слогу свих српских струја у БиХ, што је као резултат имало њихове заједничке наступе на

поменутом сабору, а било је у припреми и оснивање јединствене српске странке у БиХ (Пић, 2011: 6-7). Група окупљена око Петра Кочића борила се за исте циљеве као и група око листа „Народ“. До њиховог размимоилажења долазило је у периоду од средине 1911. до средине 1912, због тога што је Кочићева група више инсистирала на убрзаном спровођењу аграрне реформе и откупу кметова него на политичкој борби. Сматрала је да ће поштена аграрна реформа, с којом би велики део земље припао православним Србима, знатно побољшати њихов положај, чак боље него успешна политичка борба. Група око листа „Народ“ инсистирала је на побољшању положаја Срба православне вере у БиХ путем политичке борбе у Сабору и налажењем компромиса с аустроугарским властима (Пић, 2011: 100). Готово све виђеније српске политичке вође и културни радници у БиХ, а међу њима и А. Шола, ухапшени су у првим недељама по избијању Првог светског рата (Пић, 2011: 107).

Године 2017. Југословенски клуб аустријског Парламента у Бечу донео је тзв. Мајску декларацију у којој се захтева уједињење свих земаља у монархији у којима живе Словенци, Хрвати и Срби у једно самостално тело под Хабзбурговцима. Водство босанских Муслимана одбило је програм.

„Били су и против става да су Југословени један народ. По њиховом убеђењу БиХ је увек у историји била посебна држава између Србије и Хрватске (Екмечић, 1989, II: 788-789).

БОСАНСКИ МУСЛИМАНИ И СРБИ ОД 1918. ДО 1941.

Године 1918. формирана је Краљевина СХС. По имену државе видимо да као посебне нације није било признатих босанских Муслимана, касније Бошњака, већ су сврстани у Србе као и Македонци и Црногорци.

Тешко је реконструисати како је напредовала југословенска идеја у муслиманском свету БиХ, сем установљене чињенице да је уједињење 1918. већина одобрила и поздрављала. Покрајински гувернер Саркотић је у јулу 1918. проценивао да је мухамедански елемент покрајине најмање инфициран југословенском пропагандом, па је због верских и привредних противности са хришћанским конфесијама предодређен да се прикључи земљама Угарске. По његовом рачуну Шериф Арнаутовић водио је „већину Турака, а у мањини су били „млади Муслимани“ Спахо и Храсница. У тренутку уласка српске војске у босанске градове 1918. муслиманско становништво дочекује је са олакшањем, а негде и са добродошлицама (Екмечић, 1989, II: 802). Милорад Екмечић пише да су Муслимани негде са добродошлицама дочекали српску војску. Можемо да закључимо да је у већини муслиманских места са резервом дочекана српска војска. Можда су и због религије код босанских Муслимана постојале резерве о новој држави, религији која се разликовала од хришћанског окружења. Али босански Муслимани нису имали избора, јер су били окружени и хришћанским народима и територијама које су насељавали хришћани, а које ће сачињавати будућу државу. У држави су најбројнији народи били Срби и Хрвати, који су имали различит политички

концепт како новонастала држава организационо требала да изгледа.

Босански Муслимани, предвођени бившим беговима, окупљени у Југословенску муслиманску организацију колебали су се у сукобу Хрвата и Срба. На крају су се одлучили на сарадњу с Београдом, који им је учинио уступке приликом спровођења аграрне реформе, којом су раздвојена њихова некадашња велика имања. Вођство странке у почетку је било под утицајем просрпски опредељених личности, да би, с развојем међунационалних сукоба, под вођством Мехмеда Спаха, покушавало, пре свега, да обезбеди своје сталешке интересе (Bataković, 2000: 280). Босански Муслимани су се на крају после колебања одлучили на сарадњу са Београдом, који им је учинио уступке. А да није било уступака, за кога би се босански Муслимани определили? У том случају то не би били Срби. Њихов мотив је поправљање сопственог положаја, а ко њихов положај може поправити него најбројнији народ који ипак чини највећи део власти у новој држави, дакле Срби.

Године 1920. на изборима за уставотворну скупштину Југословенска муслиманска организација добила је 110.895 гласова и 24 мандата. За устав су гласала 23 посланика из ове странке (Bataković, 2000: 283). Министар индустрије и трговине у првој влади нове државе постаје М. Спахо из странке босанских Муслимана, Југословенске муслиманске организације.

Држава Краљевина СХС зависила је пре свега од односа два најбројнија народа Срба и Хрвата. Срба који су нову државу доживели као проширену Србију и тежили централизованом држави и Хрвата коју су једну многонационалну државу каква је била Аустроугарска заменили

сличном многонационалном државом и тежили федералној држави где би имали и своју територијалну јединицу. Да ли је босанским Муслиманима 1918. био ближи концепт Срба или Хрвата, унитаризам или федерализам? У почетку бар јавно унитаризам, али брзо је федерализам постао привлачнији концепт, нарочито како су се све више конституисали и профилисали као нација од верске групе урачунате у Србе на почетку живота нове државе 1918.

Са протоком времена Хрвати, други најбројнији народ у држави, све су више инсистирали на свом, федералном концепту заједничке државе, који би афирмисао пре свега хрватску федералну јединицу.

Убрзо после парламентарних избора од 18. марта 1923. створен је нови, још снажнији савез федералистички оријентисаних политичких странака: ујединиле су се Хрватска републиканска сељачка странка, Словенска људска странка и Југословенска муслиманска организација (Bataković, 2000: 285). Видимо да босански Муслимани врло брзо након стварања државе исказују незадовољство територијалном организацијом и захтевају федерализацију државе.

Сељачко-демократска коалиција формирана 1927. предложила је федерацију Словеније, Хрватске, БиХ, Црне Горе и Србије и Македоније, на основу „историјских и народних индивидуалности“ (Bataković, 2000: 288). Претпостављамо да је код појединих политичара и странака све више доминирао концепт нације, који је поред националног идентитета захтевао и неки облик своје државе, у којој би нација која доминира на одређеној територији на тој територији вршила и власт. Тако у

предлогу Сељачко-демократске коалиције видимо најаву формирања територијалне јединице БиХ, што је свакако позитивно примљено код босанских Муслимана.

Затим, 4. јануара 1929. Влатко Мачек је на аудијенцији код краља Александра предложио посебне јединице - Србију, Хрватску, Словенију, БиХ, Војводину, Црну Гору, Македонију (Bataković, 2000: 294). Видимо да има све више предлога за федерализацију државе са федералном јединицом БиХ, која постаје неизоставни део преуређења државе, али и на рачун Срба стварање федералних јединица Војводине и Македоније. У разговорима о преуређењу државе две године касније поново се појављује идеја о БиХ као територијалној јединици. Очигледно хрватски предлагачи нове територијалне организације државе имају у виду бројност муслиманске популације у БиХ, као и то да их и национално и територијално одвоје од Срба и привуку себи и у националном и у територијалном смислу, што ће се и видети у Другом светском рату.

Југословенска муслиманска организација настала је из једне мале клице младих Муслимана пре 1914. Вођа странке М. Спахо опирао се притиску из бирачке масе, која му је 1920. на изборима дала доминантну подршку, да се странка оријентише на савез са хрватском сељачком опозицијом, посебно после престанка краљеве диктатуре и доношења октроисаног устава 1931 (Екмећић, 2007: 401). У програму су захтевали очување традиције посебне администрације у БиХ и веровали да им је Видовданским уставом 1921. призната нека посебност у административној подели земље. Захтевали су увођење шеријатских судова и правичнију надокнаду муслиманским земљопоседницима у аграрној реформи

(Екмећић, 2007: 401). Да би задобили босанске Муслимане одредило се, чак једном тачком устава, да БиХ имају бити подељене у области само у дотадашњим границама (Ћоровић, 2011: 593).

Непознаница у новој држави била је религиозност босанских Муслимана, односно да ли различита религија од православне може представљати проблем. Испоставиће се да је и то био разлог неспоразума босанских Муслимана и Срба. И у то време је религиозност босанских Муслимана била висока. О томе говори догађај из 1931. на коме босански Муслимани са својом бројном делегацијом учествују на општемуслиманском скупу у Јерусалиму и претпостављамо том приликом траже подршку за своје циљеве у новој држави, рачунајући на општемуслиманску солидарност.

„Светски исламски конгрес отворен је 6. децембра 1931. у џамији Ал Акса у Јерусалиму. Муфтији Јерусалимском, Амин ел Хусеинију¹ пошло је за руком да на конгресу, окупи 242 учесника из 22 земље. Најбројнија је била делегација из Југославије, чак бројнија од делегација из исламских земаља, и сачињавала је преко 9% од целокупног броја делегата. Југословенску делегацију је предводио др М. Спахо, оснивач и претседник Југословенске муслиманске заједнице.“ (Ivanković, 2009: 89).

Ситон Вотсон (Seton Watson)² је 1932. предлагао да се Југославија организује као федерација, са Словенијом, Хрватском, БиХ, Војводином, Србијом, Црном Гором и старом Србијом (Екмећић, 2007: 428).

1 Мухамед Амин ал Хусеини, подржавалац Хитлера, за време Другог светског рата посетио је БиХ.

2 Професор универзитета из Лондона, познавацац југословенских прилика.

Лазичић³, који се вратио из Босне, вели да су му тамошњи Срби рекли: „Да се Стојадиновић није споразумео са Спахом, него Спахо са Мачеком, по Босни би нас Србе гонили као 1914.“ (Stoimirović-Jovanović, 2000: 56). Претпостављамо да Стоимировић-Јовановић овде говори о формирању Југословенске радикалне заједнице 1935.

Овај назив био је тако подешен да реч „радикална“ представља радикалну странку, реч „југословенска“ давала јој је општедржавни карактер, обухватајући уједно Југословенску муслиманску организацију, док је реч „заједница“ означавала унутрашњу аутономију трију главних странака које су је сачињавале (Stojadinović, 2002: 349). Претпостављамо да је то било време када је растао притисак Хрвата за преуређењем државе, и стварањем посебне хрватске територијалне јединице. А евентуална хрватско-муслиманска коалиција била би бројчано већа у односу на Србе у Босни, што би у то време компликовало положај Срба у БиХ.

Године 1939. је држава, сада већ Краљевина Југославија, подељена на бановине, где није постојала бановина БиХ, већ су постојале Савска, Врбаска, Дринска и Зетска бановина које су обухватале територију БиХ. Тако да је овим предлогом БиХ подељена на више бановина. Дакле, одустало се од ранијих предлога где је за БиХ предлаган федерални статус. Али представљало је проблем то што је једина јасно по имену нације формирана бановина Хрватска, која је обухватала и добар део БиХ, док такве српске бановине није било, а ни словеначке бановине такође. Да поменемо народе по којима се држава звала, приликом оснивања 1918.

3 Љубомир Лазичић, секретар Прес бироа

Југословенска муслиманска организација истакла је захтеве за формирање БиХ са главним градом Сарајевом (Antić, Kestmanović, 2016: 172). Кад су босански Муслимани видели да се држава дели, да има таквих предлога, и да се у њима као предлог појављује посебна територијална јединица БиХ, где су Муслимани били најбројнији после Срба, да и неко други осим њих даје такав предлог, дали су примат таквом концепту државе, а не централизованом, српском концепту, који је негирао федерални статус БиХ. Због тога су подржали себи ближи концепт и пришли Хрватима 1941. и у ратним околностима. Хрвати су нудили ужи концепт од југословенског, да они тј. Хрвати доминирају у тој држави за разлику од бројнијих Срба. Претпостављамо да им је хрватски концепт био ближи због најаве бољег положаја, али и зато што ће са малобројнијим Хрватима у односу на бројније Србе, на лакши начин остварити своје циљеве. НДХ је 1941. под контролом Хрвата са подршком Италије и Немачке нарочито, требало да буде успутна станица ка босанској држави.

Адил Зулфикарпашић каже: „Позната је чињеница да је на овим просторима до балканских ратова била турска држава... то је била наша држава. Држава која је испуњавала наше интересе...дакле ми смо своју еманципацију, свој просперитет, своју будућност везивали за ту турску државу и настојали да је ојачамо. Јер ми смо мислим на Србе и муслимане, онда били љути противници. Кад се турска империја повукла, ми смо једноставно наставили да будемо противници. Срби су у дубини душе остали наши противници, рушитељи наше земље наши такорећи природни противници“ (Jevtić, 2002: 286-287). Када се указала

прилика за распад такве државе, босански Муслимани су је искористили са почетком Другог светског рата и потражили подршку Хрвата и преко њих најјаче европске силе у том тренутку, Немачке под Хитлером. Јасно је да Муслимани ту државу нису доживели као своју и одмах на почетку Другог светског рата пришли су Хрватима, поистоветили се са њиховим циљем разбијања Краљевине Југославије 1941. тражећи у том рату неки нови однос снага у некој новој, више својој држави. А БиХ је за време Другог светског рата била део НДХ.

Милан Стоимировић Јовановић описује сусрет у Сарајеву 18. априла 1941. са Џафером Куленовићем председником Југословенске муслиманске организације.

- На улици сретох Џафера Куленовића. Згранух се кад га видех. „Зар ви нисте са Владом?“ „Не“, рече он, „мене су срамно оставили на Илици.“ „Шта то значи?“ питах га ја. „То значи да су потпуно изгубили главу! Одговори он јетко. Онда му рекох: „Чујем да ће Драгиша образовати опет некакву Владу?“ „Може“, одговори јетко Куленовић, али само за предратну Србију! Код тих речи ја га оставих... Значи, помислих да овај човек лаже да су га оставили, он је сам остао, није хтео даље – (Stoimirović Jovanović, 2000: 503).

У влади НДХ потпредседник је био Џафер Куленовић од 7. новембра 1941. (Trifković, 1999: 243). Од 1939. Џафер Куленовић био је председник Југословенске муслиманске организације.

Усташки министар Јозо Думанџић је у говору од 25. маја 1941. у Бањалуци, истакао: „Истом оном љубављу као Старчевић и наш поглавник љуби браћу муслимане“. Значајан део босанских Муслимана био је организован у тзв. СС ханџар дивизију 1943. која је у последње

две ратне године починила велике злочине над српским становништвом (Batako- vić, 2000: 311). Муслимани су НДХ као „хрватско цвијеће“ били активно лојални (Kecmanović, 2000: 8).

У периоду који обрађујемо у поглављу, најпре видимо сврставање босанских Муслимана уз Србе. Имали су министра у првој влади Краљевине СХС 1918, али већ 1923. видимо улазак Југословенске муслиманске организације у федералистички блок странака, затим, улазак Југословенске муслиманске организације у Југословенску радикалну заједницу 1935, када су националне странке биле забрањене. Дакле, видимо неодлучност босанских Муслимана у погледу организације државе, али и политичко тактизирање када улазе у савез са Миланом Стојадиновићем, у циљу побољшања свог положаја у држави. Али са јављањем конкретних идеја о преуређењу државе на федералној основи, где је једна од федералних јединица и БиХ, јавља се и подршка босанских Муслимана таквим иницијативама, постепено дистанцирање од Срба, и подршка другим народима и државама, а због остваривања својих политичких циљева, а то је најпре посебна територијална јединица БиХ, чему су се Срби супростављали, што је представљало разлог неспоразума између босанских Муслимана и Срба.

БОСАНСКИ МУСЛИМАНИ И СРБИ ОД 1941. ДО 1990.

Када је 6. априла 1941. почео Други светски рат на југословенским просторима, брзо се распала и Краљевина Југославија, што довољно говори о жељи неких њених становника да је бране, односно показали су шта мисле о тој држави. Војска је

капитулирала 17. априла 1941. а држава је окупирана и подељена на окупационе зоне. Босански Муслимани подпали су под НДХ и они у том периоду траже подршку великих сила ради остварења својих интереса – Немачке пре свега која је почела да осваја бројне европске државе, и у почетку рата показала се као најјача сила у Европи.

Муслимански „народни комитет“ 1. новембра 1942. упутио је Хитлеру „Меморандум“ у коме се захтева да се створи аутономна „Жупа Босна“ (Екмећić, 2007: 461). Али босански Муслимани траже подршку и њихових сарадника у региону, у овом случају Хрвата, у чију војску се у великом броју укључују.

У Другом светском рату десили су се бројни злочини над српским народом и на територији БиХ. Али и након геноцида у Другом светском рату, Срби су и даље били релативна већина у БиХ. За разлику од периода краљевине, у комунистичкој Југославији БиХ је добила федерални статус са својом територијом, одлукама са другог заседања АВНОЈ-а 1943. реализованих након рата, који су се настављали на предлоге углавном Хрвата у периоду између два светска рата.

БиХ, области с тада релативном српском већином 44,3% Срба, 30,7 % Муслимана, 23,9% Хрвата такође је био додељен статус посебне федералне јединице, што је изазвало велико подозрење у српским редовима. Поједини партијски челници (Моша Пијаде) предлагали су током рата да БиХ добије статус покрајине у Србији, али је Тито, уз подршку послушних српских комуниста у свом штабу, одлучно одбацио такве планове (Bataković, 2000: 347). На Оснивачком конгресу Комунистичке партије Србије маја 1945. Тито је образложио посебан

статус БиХ: „Разни елементи, бивши писари, биљежници, говоре да су Тито и комунисти расцијепили Србију. Србија је у Југославији, а ми не мислимо да унутар Југославије стварамо државе које ће ратовати међусобно. Ако је и БиХ равноправна, ако имају своју федералну јединицу, онда ми нисмо поцијепали Србију него смо направили срећне Србе у Босни, као и Хрвате и Муслимане. Ради се само о административној подјели“ (Bataković, 2000: 346). Неке републике СФРЈ ратовале су међусобно неколико деценија касније и није остала само административна подела, већ су те границе постале и државне.

Почетком 1969. проглашена је муслиманска нација (Antić, Kestmanović, 2016: 229). Након бројних расправа о давању посебне националности босанским Муслиманима крајем шездесетих година, дакле за време комунизма, у једном недемократском систему, Муслиманима који су били све бројније становништво у републици БиХ дозвољено је да се изјасне као посебна нација са великим словом М на попису становништва у БиХ 1971. Дакле, и званично је признато напуштање припадности српској нацији, што је један од разлога неспоразума између босанских Муслимана и Срба.

У БиХ у новим околностима, са новом националном већином, смењени су српски и муслимански кадрови осумњичени за унитаризам и постављени нови који су оформили хрватско-муслиманску коалицију против Срба под вођством Бранка Микулића и Хамдије Поздерца. Први резултат нове коалиције био је тих, али сталан егзодус српских интелектуалаца из Босне у Србију, да би, са јачањем муслиманских позиција, почео и тихи одлазак Хрвата према Загребу.

Велика померања становништва БиХ, пресељавање Срба у Србију и Хрвата у Хрватску била су резултат све видљивијег настојања да се Босна после 1971. полако претвори у матичну републику Муслимана (Bataković, 2000: 366).

Процес миграције становништва 1971: 540 563, особе преселиле су се и то 217 293, у Хрватску 289 967 у Србију, док се 1981.

одселило 266 625 Срба, а доселило их се 48 304, Хрвата се одселило 146 045, а доселило 24 515 (Bataković, 2000: 368-369).

На пописима становништва био је видљив тренд раста броја Муслимана. Тако да су на попису из 1971. постали већина у БиХ. А на попису становништва 1981. босански Муслимани увећали су своје учешће у броју становника у БиХ.

Табела 1.

1971. становништво 3.746.111	Муслимани 1.482.430	Срби 1.393.148.	Хрвати 772.491.
1981. становништво 4.124.008	Муслимани 1.629.924	Срби 1.320.644	Хрвати 758.136.

Извор: (Bataković, 2000: 366).

У СФРЈ босански Муслимани су постали нација, Муслимани са великим М. Тада почиње њихово конституисање, пре свега концентрација на БиХ јер су ту били најбројнији, а и остали народи – Срби, Хрвати, Словенци, Црногорци и Македонци имали су своје републике. Дакле, то су политичке нације, које имају своје републике, али и признате етничке нације. Муслимани су временом постали етничка нација а постали су и бројнији од Срба у тој републици, и желели су да и они постану политичка нација, нација која има своју државу.

Босански Муслимани много тога могу да захвале комунистима. Први пут у савременом добу добијају територију, федералну јединицу БиХ 1945. на којој су били бројно становништво и на којој ће временом постати већина, званично 1971, територију која ће касније бити међународно призната као независна државна територија 1992. и 1995. Тиме босански Муслимани добијају и признање да су политичка нација, док призната етничка нација постају 1969.

БОСАНСКИ МУСЛИМАНИ И СРБИ ОД 1990. ДО ДАНАС

Са падом комунизма 1990. БиХ се налази у СФРЈ са још пет република. Са најавом успостављања вишестраначког система долази до формирања политичких странака и у БиХ, када поред наднационалних странака долази до формирања и националних странака. Босанске Муслимане је у највећој мери представљала Странка демократске акције, Србе, Српска демократска странка, а Хрвате, Хрватска демократска заједница. Националне странке ће на изборима 18. новембра 1990. добити више мандата у односу на наследнике комуниста Социјалдемократску партију и Савез реформских снага, реформисте које су подржале бројне угледне личности из свих сфера друштва. Власт је након вишестраначких избора 1990. формирала коалиција националних странака СДА, СДС, ХДЗ, које су биле победнице на изборима.

Године 1991. одржан је попис

становништва који показује даљи раст популације босанских Муслимана у БиХ.

Табела 2.

1991. Становници 4.394.574	Муслимани 1.905.829	Срби 1.369.258	Хрвати 755.895
-------------------------------	------------------------	-------------------	-------------------

Извор: (Bataković, 2000: 366).

Власт коалиције националних странака функционисала је уз проблеме у Републици БиХ.

Међутим, како каже Мирко Пејановић, присталица мултикултурне БиХ из редова Срба: „...коалиција владајућих партија, није имала ниједну фиксирану политичку тачку као заједнички програм“ (Рејановић, 1999: 57). Политичка ситуација у СФРЈ се заоштравала, најпре краткотрајним ратом у Словенији и далеко озбиљнијим ратом у Хрватској. Када је постало јасно да се СФРЈ распада и да ће Словенија и Хрватска постати независне државе, руководство босанских Муслимана излази са ставом о сувереној држави БиХ, коју подржавају и Хрвати у БиХ, док се Срби томе противе.

Године 1992, 29. фебруара одржан је референдум о независности БиХ на који Срби у већини нису изашли, а Муслимани и Хрвати изгласали су независност, док је 6. априла БиХ призната као независна држава од стране Немачке, а од Сједињених Америчких Држава неколико дана касније, 8. априла. Тих дана почиње и рат. А на страни босанских Муслимана биле су САД, након распада СССР једина преостала светска супер сила. Важно је напоменути да је почетком 90-их ислам већ био значајна чињеница у међународним односима, а захваљујући наталитету, Муслимани су били све бројнији у светским оквирима, што је повећавало њихов политички значај у свету.

Држава Израел формирана је 1948. Зашто је то важно, и у каквој је то вези са југословенским просторима?

Мирољуб Јевтић каже да је највећи проблем Муслимана Израел који и постоји само захваљујући подршци САД и ЕУ, И да Израел упркос својој великој храбрости и вештини не би могао да преживи без подршке Запада. Стога Запад на све могуће начине покушава да докаже да његова подршка Израелу није антиисламски устројена, али то нико у исламском свету не схвата озбиљно. Муслимани траже дела, а не речи. Дело би било присилити Израел да врати Јерусалим... Кривац за неприхватање тих захтева није Израел већ Запад. И ту је узрок неспоразума. Да би парирали нерасположењу ислама, САД у сукобу других немуслимана и муслимана подржава муслимане, да докаже да није против ислама. Босна и КиМ су идеални примери. То су најсекуларизованији муслимани. Помоћи њима значи показати исламу да нису против њега. Али то је трагична заблуда. За муслимане је Јерусалим треће свето место. Одатле се Мухамед уздигао на небо на свом крилатом коњу Бураку. На том месту подигнута је џамија Ал акса коју сада контролишу Израелци. Одустати од повратка Јерусалима под муслимански суверинитет значи бити осуђен на паклене муке. Никакав Космет или Босна не могу заменити Јерусалим (Јевтић, 2011).

Алекса Буха каже: „Америка има велике

и разнородне дугове према исламским државама. Ево прилике да скине са себе оптужбу да је посреди однос према исламу као таквом: „...босански муслимани су добри муслимани, и ми разликујемо између лоших и добрих момака“ (Бућа, 1996: 180).

После ових речи постаје јасно зашто је Запад на рачун Срба подржао Муслимане у БиХ - ради интереса САД у бројном и све бројнијем муслиманском свету и безбедности Израела. Постаје јасно у каквом су тешком положају били Срби у рату 1992-1995. Босанским Муслиманима су подршку давали и верски сродници из исламских држава, али још важније најмоћнија држава САД, управо због ових разлога које наводе Мирољуб Јевтић и Алекса Бућа. Зато су Срби имали и данас имају проблем. Дакле у рату 1992-1995. нису се борили само против босанских Муслимана већ и против најмоћније војне силе на свету - САД, која није дозволила да Срби војно победе, али ни политички. Срби су због босанских Муслимана водили неравноправан рат са САД, што свакако замерају босанским Муслиманима. Војно су САД помагале босанске Муслимане, а 1995. авијацијом интервенисале против Срба, политички признале БиХ 1992. и учврстиле то признање 1995. у Дејтону. А данас и у миру САД подржавају босанске Муслимане и повремено уз помоћ својих савезника одузимају надлежности Републици Српској.

Изјаве тадашњих високих светских званичника инволвираних у рат у БиХ довољно говоре о везама босанских Муслимана и САД, а САД су у томе пратили савезници.

Карл Билт (Carl Bildt), мировни посредник Европске уније у Босни, описује разговор са Ричардом Холбруком

(Richard Holbrooke): „Указао ми је на нешто што ћу ја касније видети још јасније, наиме на карику између руководства у Сарајеву и неких делова америчког политичког система, нарочито у Конгресу, али и у важним деловима Администрације. Свако решење и сваки корак који је био прихватљив за Сарајево био би прихватљив и за Вашингтон, док је за оно што не би било прихваћено у Сарајеву постојао ризик да не буде прихваћено ни у Вашингтону. Чињеница је да су наше симпатије углавном лежале на босанској страни, али то уопште није значило да и ту страну не би требало притиснути и присилити је на болне уступке, да би се омогућио мир. А ја сам уочио да ће одлучујуће ограничење у раду представљати чињеница да је босански председник Изетбеговић у америчком Конгресу имао већу подршку неко амерички председник Бил Клинтон“ (Bildt, 1999: 54). Из ових речи К. Билта можемо да закључимо да је између две америчке странке, Демократске странке и Републиканске странке, у Конгресу владао консензус у погледу помоћи босанским Муслиманима у рату.

Са друге стране, босански Муслимани су очекивали да политички посредници у рату и војни команданти Унпрофора буду отворено на њиховој страни. А они који су показивали бар неки вид неутралности оптуживани су да су просрпски оријентисани.

Јасуши Акаши (Yasushi Akashi), специјални изасланик Бутроса Галија (Bouthros Ghali), генералног секретара Уједињених нација, у мемоарима наводи политичаре и официре за које су босански Муслимани сматрали се да су просрпски настројени: „У ту категорију сврстани су и цивили као Сајрус Венс, Дејвид Овен,

Торвалд Столтенберг и ја, као и већина високих официра Уједињених нација, укључујући генерале Макензија, Брикмона и Роуза“ (Акаши, 2013: 38). Луис Макензи (Lewis MacKenzie) начелник штаба у оквиру Заштитних снага УН у бившој Југославији у мемоарима пише да је на тврдње босанске владе да Унпрофор подржава Србе рекао: „Слушајте господо, из неког разлога који је само вама јасан, ви сте убеђени да смо ја и моје људство на страни Срба. Могу вам рећи да то није тачно... ми нисмо овде да доносимо пресуде о оном што се дешава. Сваког дана шаљемо објективне извештаје у УН“ (Makenzi, 2019: 223). У мемоарима Торвалд Столтенберг (Thorvald Stoltenberg) специјални представник генералног секретара УН пише: „Током рата је на Западу преовлађивао став да се Муслимани имају безрезервно подржати, да ће се затворити очи пред оним што Хрвати раде, а да ће се Срби осудити. Стога су нас посреднике окарактерисали као наклоњене Србима... Уз то су и вође Хрвата и Муслимана из све снаге настојали да нас жигошу као српске пријатеље“ (Stoltenberg, 2009: 332).

Босанска влада стално је рачунала на политичку подршку Сједињених Држава, као и на евентуалну војну интервенцију те земље, те је у складу с тим очекивањима и деловала (Акаши, 2013:106). Дејвид Овен (David Owen), копредседник Међународне конференције о бившој Југославији од 1992. до 1993. у мемоарима пише да су Муслимани прво одбили план Карингтон-Кутиљеро, затим су провели месеце питајући се да ли да прихвате Венс-Овенов план а сада су у последњем тренутку одбацили Invincible пакет. Све ово указивало је на потребу да нека трећа влада мора да их наговори да прихвате било који Акциони план ЕУ. Американци

су реаговали тако што су само поновили да они не могу да врше притисак на Муслимане, који су жртве (Oven, 1996: 260). Мајк Роуз (Michael Rose) командант снага УН у БиХ у мемоарима каже: „Ганић је био одговоран за доследно спровођење владине стратегије, у којој је главна тачка била увлачење САД и НАТО у рат на страни Муслимана (Rouz, 2001: 38). Алија Изетбеговић је поред помоћи Запада рачунао и на муслиманску солидарност и помоћ у рату. Тако на Скупштини Младих Муслимана 13. јуна 1996, којима је у младости припадао каже: „...ми смо још 1945. прогнозирали пропаст комунизма и успон исламског свијета. Прво смо погодили, друго не. У процјенама темпа успона исламског свијета ми смо погријешили. Нажалост, исламски свијет се није развијао онако брзо како смо ми мислили, што је за посљедицу имало и трагедију муслимана Бошњака. Ова трагедија је дијелом посљедица и слабости тог свијета. Да је тај свијет био јак, ми бисмо пјевали другу пјесму“ (Izetbegović, 1997: 93). Ненад Кеџмановић наводи да Изетбеговић и крајем треће године рата бјесомучно понавља да нема мира док његова регуларна армија не ослободи и посљедњу стопу БиХ (Кесмановић, 2007: 58). Препостављамо да је то мислио уз помоћ САД и савезника.

А. Изетбеговић ће на крају грађанског рата муслиманске жртве објаснити као неизбежне у историјском процесу формирања Бошњака (Antić, Кесмановић, 2016: 233-234). Н. Кеџмановић наводи разговор са Изетбеговићем: „...питао сам Изетбеговића зашто је напустио за Муслимане спасоносну еквидистанцу према Србима и Хрватима и да ли заиста вјерује да га ови потоњи више воле (или мање мрзе) од ових првих. Рекао ми је 'Ни

говора, ви сте нам ближи и историјски и културом и менталитетом, а и сам сам се лично и породично раније национално декларисао као Србин. Али, нама више одговара слабији партнер. Ја са Фрањом могу лако изаћи на крај преко Бона и Вашингтона, док са оним тамо вашим не би ни Алах Пегамбер ”“ (Кестановић, 2007: 257-258). Мотив је сарадња са бројчано слабијим народом од Срба, народом на чије политичке представнике имају утицај велике западне силе. А кроз рад смо навели најпре сарадњу босанских Муслимана са Србима 1918, док је 1923. Југословенска муслиманска организација сарађивала са Хрватском републиканском сељачком странком, затим 1935. са М. Стојадиновићем, па 1941. са Хрватима и 1991-1995. поново са Хрватима, уз повремене сукобе. Босански Муслимани желели су да дођу до своје државе БиХ и то је био разлог сарадње са појединим народима у одређеним тренуцима.

У исламској декларацији А. Изетбеговића стоји да не може бити коегзистенције између муслимана и немуслимана (Кестановић, 2007: 285), ни са Србима али ни са Хрватима, хришћанским становницима БиХ. Тако да овај рат има дубљи смисао. БиХ су босански Муслимани желели само за себе.

Биљана Плавшић наводи Изетбеговићев интервју за сарајевску ТВ 10. 04. 91. „Изетбеговић говори како је он за договор међу народима, како би се задржао мир и каже или ће бити како Муслимани кажу или нема договора... десетине хиљада младих Муслимана спремно је да брани БиХ најстрашнијим тероризмом (Plavšić, 2005: 63).

Босанска делегација посетила је Бон ради успостављања дипломатских односа Немачке и БиХ. Том приликом одржана

је конференција за штампу на којој је уследило питање јесу ли Муслимани (Бошњаци) као народ носиоци исламског фундаментализма.

На ово питање, како каже М. Пејановић, није чекао да одговара неко од Бошњака већ је он одговорио:

„...У прошлости босанских муслимана није било политичког организовања на вјерској основи, уз неке изузетке попут Ел Хидаје у II свјетском рату“ (Рејановић, 1999 :200). Који основ ако не верски је био примаран код оснивања Муслиманске народне организације, Муслиманске напредне странке, Југословенске муслиманске организације, које у свом називу имају атрибут „муслимански“, али и Странке демократске акције и Муслиманско бошњачке организације, основаних падом комунизма 90-их година 20-ог века?

Након вишегодишњег рата и бројних преговора, у Дејтону је 1995. формирана БиХ уз пристанак Срба јер је призната Република Српска. Од тада до данас одузете су бројне надлежности Републици Српској. Босански Муслимани желе промену дана државности 9. јануара, имена Република Српска, док недавна декларација СДА о унитаризацији БиХ, довољно говори о циљевима босанских Муслимана, од којих неће одустати, а то је још један од разлога неспоразума босанских Муслимана и Срба, што говори да треба и у будућности очекивати политичку нестабилност у БиХ.

ЗАКЉУЧАК

У раду смо желели да покажемо да су све државне организације од 1918. до 1991. босанским Муслиманима биле само успутне до крајњег циља, а то је независна држава БиХ. У том циљу ослањали су се

у актуелном тренутку на најјаче народе или народе за које су мислили да им у томе могу помоћи, али и државе тражећи подршку и напуштајући Србе у тим историјским тренуцима и постајући њихови противници. Сматрамо да је то основни разлог неспоразума босанских Муслимана и Срба. Када је религија постала веома важна у међународној политици, босански Муслимани добили су подршку и најмоћније државе на свету, САД и 1992. и 1995. остварили свој циљ - државу БиХ. А када су остварили циљ, од почетка нису били задовољни организационом структуром државе, састављене од муслиманско-хрватске федерације и Републике Српске, већ кроз цео период теже унитаризацији државе.

На почетку рада наводимо да су се формирањем Краљевине СХС јавила два концепта уређења државе, српски и хрватски, и да су се босански Муслимани колебали који концепт да прихвате. Претпостављамо да су се одлучили за сарадњу са Србима јер су Срби били „власт“ и најјача сила у том тренутку у држави. Испоставиће се у наредним деценијама да су они углавном увек уз најјачег у том тренутку, ради остваривања свог циља, а то је самостална држава.

Тако су 1918. уз Србе, али већ 1923. улазе у федералистички блок странака, а 1941. босански Муслимани су уз Немачку и њихове сараднике Хрвате, од којих су Срби у Другом светском рату страдали, а у злочинима су учествовали поједини босански Муслимани, што је један од разлога неспоразума са Србима.

Од 1945. босански Муслимани су, условно речено, уз Совјетски Савез и комунисте и комунистичку атеистичку идеологију, када добијају своју федералну јединицу, а онда су у тој федералној

јединици признати и за нацију. БиХ је федерална јединица у којој постепено од 1945. до 1971. постају релативна већина становништва. А 1992. и 1995. су уз подршку САД, тада једине преостале супер силе на свету, добили независну државу БиХ. БиХ је након референдума 1992. прогласила независност, а затим је уследио рат од 1992. до 1995. А на страни босанских Муслимана биле су САД. Босански Муслимани су, према изјавама политичара из света инволвираних у рат у БиХ, рачунали на подршку САД и њених савезника. БиХ је 1995. у Дејтону још једном потврдом постала независна држава, консоцијацијског модела.

Својевремено, у једној недипломатској искрености Лорд Овен поменуо је да му је при поласку на Балкан, између осталог речено „једино нипошто не долази у обзир муслиманска држава у Европи“ (Кесмановић, 2007: 254-255). Зато је БиХ консоцијација где се одлучује консензусом између представника Републике Српске и представника муслиманско-хрватске федерације, уколико међународна заједница у неким питањима ипак не одлучи другачије. Али тиме босански Муслимани нису задовољни. Важно питање је који то модел политичког система босански Муслимани желе у БиХ? Иако су у Европи, сумњамо да им је узор неки европски политички систем. Можда овај у Турској, за време владавине Реџепа Тајипа Ердогана, који влада од 2004. Можда из Саудијске Арабије, вехабијски систем, или Египта где војска влада и где је извршила државни удар. Можда најсличнији БиХ је систем у Либану који је исто тако консоцијација као и у БиХ, који одликује нестабилност, или можда онај који је А. Изетбеговић представио у Исламској декларацији.

Консоцијацијом су босански Муслимани били незадовољни још од Дејтона 1995. Таква организација БиХ била је могућа у том тренутку, и доживели су је као привремену ситуацију. Стално су се чули позиви на унитаризацију БиХ јер БиХ желе само за себе, где би Срби били мањина и где би својим наталитетом и насељавањем босански Муслимани потпуно доминирали. Одмах након Дејтона желели су централизацију, односно унитарну државу. Посебно у промењеним околностима, односно ситуацији којој су тежили, а то је да по први пут у савременој историји након пописа 2016. буду апсолутна већина становништва у БиХ. Званично по попису они су апсолутна већина.

Н. Кеџмановић пише да Изетбеговић у Исламској декларацији наводи да Муслимани чим пређу 51 одсто треба иновјернима да наметну исламске норме живота (Кеџмановић, 2007: 176). Долазимо до кључног тренутка, то је када Муслимани пређу 51% становништва у једној држави. А то се десило по попису из 2016. То је шести кључни тренутак – први је формирање федералне јединице БиХ за време владавине комуниста 1945, други је 1969. када босански Муслимани постају призната нација, трећи је 1971. када су у БиХ постали релативна већина на попису становништва, четврти је 1992. признање БиХ, пети Дејтон 1995. и још једно признање БиХ.

Када су босански Муслимани мањина, они су уз власт, уз власт Срба, најпре у Влади Стојана Протића из Народне радикалне странке, а 1923. улазе са Хрватима у федералистички блок, чиме показују да желе федералну организацију државе, затим улазе 1935. у Југословенску радикалну заједницу, М. Стојадиновића,

а чим се указала прилика за рушење те државе 1941, напустили су Србе и пришли Немцима и њиховим сарадницима Хрватима и НДХ, у чијем саставу је за време Другог светског рата била БиХ и у чијој влади је министар био председник Југословенске муслиманске организације, Џафер Куленовић.

Са комунистима коначно се остварује заокружена територијална јединица БиХ у којој 26 година од краја рата на попису 1971. босански Муслимани постају већина, али и призната нација две године раније. Године 1992. добијају међународно признање БиХ и потврду признања 1995 – формат државе који нису желели и са којим се дугорочно неће помирити.

Када су Срби били већина у заједничким државним облицима са босанским Муслиманима желели су државу са њима, и сматрали их Србима мухамеданске вере, што бројни босански Муслимани, испоставиће се, нису желели да буду и што је важан разлог неспоразума Срба и босанских Муслимана. Сада, када су Срби мањина у БиХ, поучени понашањем босанских Муслимана кроз историју, не желе заједничку државу са босанским Муслиманима, док босански Муслимани желе државу са Србима, привремено, док далеко не премаше број Срба, захваљујући наталитету и усељавању других муслимана.

Срби у Републици Српској морају имати у виду и савремени геополитички контекст, Турску која је економски све снажнија као и интересе САД у муслиманском свету.

Ахмет Давутоглу (Ahmet Davutoglu) каже: „Одбрана Истанбула и источне Тракије почиње од Јадрана и Сарајева“ (Davutoglu, 2014: 77).

Која је то држава са већински

муслиманским становништвом дугорочно мултиетничка са великим бројем немуслимана? Ниједна. Таква судбина би задесила и Србе у централизованом БиХ. Због тога српски народ мора очувати Републику Српску, која је једина добит из ратова 90-их. Република Српска мора опстати, јер онај народ који не зна своју историју дужан је да је понови. А неки облик државе, што Република Српска јесте, гаранција је опстанка Срба на том простору.

REFERENCE

- Akaši, J. (2013). *U dolini između rata i mira – ličnosti koje sam upoznao*, 2013. Beograd: Evropski centar za mir i razvoj.
- Antić, Č., Kecmanović, N. (2016). *Istorija Republike Srpske*. Beograd: Nedeljnik.
- Buha, A. (1996), *Argumenti za Srpsku*. Novi Sad: Izdavačko preduzeće Matice srpske.
- Bilt, K. (1999). *Zadatak mir*. Beograd: B92.
- Bataković, D. (2000). *Nova istorija srpskog naroda*. Beograd: Naš Dom.
- Gaćinović, R. (2014), *Mlada Bosna*, Beograd: Odbrana.
- Davutoglu, A. (2014). *Strategijska dubina*. Beograd: Službeni glasnik.
- Ekmečić, M. (1989). *Stvaranje Jugoslavije 1790-1918, II*. Beograd: Prosveta.
- Ekmečić, M. (2007). *Između klanja i oranja*. Beograd: Zavod za udzbenike.
- Izetbegović, A. (1997). *Godina rata i mira*. Sarajevo: Ljiljan.
- Ivanković, M. (2009). *Jevreji u Jugoslaviji (1944-1952)*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije.
- Jovanović, Stoimirović M. (2000). *Dnevnik 1936-1941*. Novi Sad: Matica srpska.
- Ilić, S. (2011). *Atanasije Šola –prilog izučavanju kulturne i političke istorije Srba u Bosni i Hercegovini*, Novi Sad: Akademska knjiga.
- Jevtić, M. (2002). *Religija i politika*. Beograd: Institut za političke studije – Fakultet političkih nauka.
- Jevtić, M. (2011). *Kosovski žeton*. URL: <http://www.politika.rs/sr/clanak/188191/Sta-da-se-radi/Kosovski-zeton>, posećeno 11.01.2020.
- Kočić, P.(2002). *Sabrana djela*. Banjaluka-Beograd: Besjeda – Ars Libri.
- Kecmanović, N. (2007). *Nemoguća država*. Beograd: Filip Višnjić.
- Makenzi, L. (2019). *Čuvar mira*. Beograd: Knjiga komerc.
- Oven, D. (1996). *Balkanska odiseja*. Beograd: Radio B92.
- Pejanović, M (1999). *Bosansko pitanje i Srbi u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo: Bosanska knjiga.
- Plavšić, B (2005). *Svedočim*. Banjaluka: Tripoint.
- Radulović, R (1940). *Rasprave i članci*, Beograd: Srpska književna zadruga.

- Rouz, M. (2001). Misija u Bosni. Beograd :Tetra GM, Beograd.
- Stojadinović, M. (2002). Ni rat ni pakt. Beograd: Glas javnosti.
- Stoltenberg,T. (2009). O ljudima. Beograd: Klub plus.
- Stojanović,N.(2015), Mladost jednog pokoljenja (Uspomene 1880-1920), Dnevnik od godine 1914. do 1918. Beograd: Istorijski institut.
- rifković, S. (1999). Ustaše-balkansko srce tame na evropskoj političkoj sceni. Beograd: BIGZ.
- Trajković, B.(2006). Nikola T. Kašiković-život i delo. Beograd: Narodna biblioteka Srbije.
- Ćorović, V. (2012). Političke prilike u BiH, Beograd: Sazvežđe.
- Ćorović, V. (2011). Istorija Jugoslavije. Beograd: Marso.

BOSNIAN MUSLIMS AND SERBS - REASONS FOR DISPUTE FROM 1918 TO THE PRESENT DAY

Key words:

Bosnian Muslims, Serbs, nation, Bosnia and Herzegovina, international community, political parties

Author:

Vladica Todorović, Faculty of Political Sciences, University of Belgrade, Serbia

Correspondence:

vladicatodorovic72@gmail.com

Field:

Political sciences

Summary

The paper provides an analysis of political relations of Bosnian Muslims (officially Bosniaks since 1993) and Serbs, lasting for almost a century. Firstly, the author deals with their relations in the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes and the Kingdom of Yugoslavia from 1918 to 1941, all the way through World War II from 1941 to 1945, then in the Communist Yugoslavia from 1945 to 1990, followed by the period after the break-up of Socialist Federal Republic Yugoslavia, when Bosnia and Herzegovina became sovereign state, and, finally, with their current relations. We believe that the main cause of the dispute is that Bosnian Muslims historically always abandoned Serbs at critical times and sought the support of other states and nations for their state-building goals. In wars, they supported their enemies, often forming alliances with other states or nations. As religious idea among the Bosnian Muslims grew from 1918, so did their numbers as well as their aspirations for Serbian territories. Similarly, as the number of Bosnian Muslims grew, so did the interest of great powers and political parties as well as their military support. Most importantly, with the rise of numbers of Bosnian Muslims, their policies and their stance towards the state changed. Hence, when they became majority in Bosnia and Herzegovina, they wanted to turn the Republic of Bosnia and Herzegovina into their national state.

DOI:

10.5937/politeia0-25206

Paper received on:

13.02.2020.

Paper accepted for publishing on:

11.06.2020.